

Інформаційне право

УДК 342.7:004.8

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16869109>

Визначення правового статусу штучного інтелекту в контексті порушення прав людини

Мохначук Софія Вікторівна,

учениця, незалежний дослідник, Науковий ліцей ім. М. Сабата, Україна,

<https://orcid.org/0009-0005-5395-7695>

Ломака Іванна Іванівна,

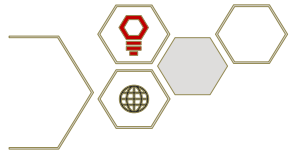
кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-5616-7016>

Прийнято: 28.07.2025 | Опубліковано: 13.08.2025

Анотація. Активна інтеграція штучного інтелекту (далі – ШІ) в основні сфери людської діяльності, а саме: адміністративне управління, охорону здоров'я, фінансові послуги, систему правосуддя – створила якісно новий правовий та етичний простір, у якому питання відповідальності та захисту прав людини потребують актуального доктринального та нормативного переосмислення. Однією з найбільш актуальних проблем у цьому контексті є відсутність чітко визначеного правового статусу ШІ, що ускладнює кваліфікацію дій, здійснюваних автономними системами, та перешкоджає впровадженню ефективних механізмів відповідальності у випадках порушень прав людини.

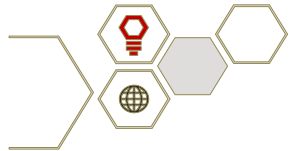
Метою статті є дослідження теоретичних і законодавчих підходів до визначення правового статусу ІІІ у зв'язку з порушенням прав людини, аналіз моделей делегованої відповідальності та оцінка доцільності визнання ІІІ окремим суб'єктом права.

Методи: аналіз наукової літератури (для вивчення поточних напрацювань із тематики дослідження), узагальнення та систематизації (для представлення результатів дослідження).

Результати. Дослідження показує, що сучасні національні та міжнародні правові системи здебільшого розглядають ІІІ як об'єкт права. Це створює проблеми з визначенням відповідальності у випадках, коли автономно функціонуючи, ІІІ завдає шкоди. Спроби адаптувати чинні правові концепції, такі як відповідальність за якість продукції або корпоративна відповідальність, виявилися недостатніми для повного врегулювання питання юридичної відповідальності за порушення прав людини, пов'язані зі штучним інтелектом. Водночас делегування відповідальності розробникам, власникам або операторам залишаються розрізненими та непослідовними, особливо в транскордонному цифровому контексті. Результати дослідження підтверджують необхідність розробки гібридної моделі відповідальності, яка б відображала складний розподіл функцій у системах ІІІ, гарантуючи при цьому дотримання основоположних принципів прав людини.

У висновках доведено, що хоча запровадження повної правосуб'єктності для ІІІ є передчасним і суперечливим, визначення функціонального правового статусу, обмеженого конкретними контекстами й супроводжуваного суворим регуляторним наглядом, може стати перехідним механізмом для забезпечення правової визначеності та захисту індивідуальних прав у часи алгоритмізованого управління.

Ключові слова: електронна особа, правосуб'єктність, правове регулювання ІІІ, делегування відповідальності.

Determining the legal status of artificial intelligence in the context of human rights violations

Sofiia Mokhnachuk,

student, independent researcher, Mykola Sabat Scientific Lyceum, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0005-5395-7695>

Ivanna Lomaka,

Candidate in Political Science, Associate Professor, Associate Professor,

Department of Political Sciences, Vasyl Stefanyk Precarpathian National

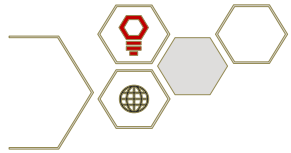
University, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5616-7016>

Abstract. The active integration of artificial intelligence (AI) into key spheres of human activity – administrative governance, healthcare, financial services, and the justice system – has created a qualitatively new legal and ethical environment in which the issues of responsibility and human rights protection require urgent doctrinal and normative reconsideration. One of the most pressing problems in this context is the lack of a clearly defined legal status of AI, which complicates the qualification of actions performed by autonomous systems and hinders the implementation of effective accountability mechanisms in cases of human rights violations.

The purpose of this article is to examine theoretical and legislative approaches to determining the legal status of AI in the context of human rights violations, to analyze models of delegated responsibility, and to assess the feasibility of recognizing AI as a special legal subject.

Methods: analysis of scientific literature – to study current developments in the field; generalization and systematization – to present the research results.

Results. The study has shown that contemporary national and international legal systems predominantly regard AI as an object of law, which causes difficulties

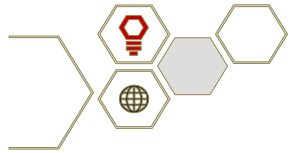

in defining liability when AI acts autonomously and causes harm. It was found that attempts to adapt existing legal constructs – such as product liability or corporate responsibility – are insufficient to fully resolve the issue of legal accountability for AI-related human rights violations. At the same time, the delegation of responsibility to developers, owners, or operators remains fragmented and inconsistent, especially in cross-border digital contexts. The results of the study confirm the need to develop a hybrid model of responsibility that reflects the complex distribution of functions within AI systems while preserving the foundational principles of human rights law.

The conclusions argue that although the introduction of a whole legal personality for AI is currently premature and controversial, the establishment of a functional legal status – limited to specific contexts and accompanied by strict regulatory oversight—may serve as a transitional mechanism to ensure legal certainty and the protection of individual rights in the age of algorithmic governance.

Keywords: electronic person, legal personality, AI regulation, delegated responsibility.

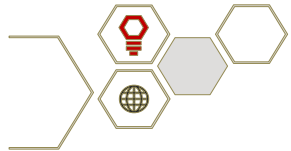
Постановка проблеми. Зростання інтеграції штучного інтелекту в найважливіші сфери суспільного життя – від державного управління та охорони здоров'я до правоохоронних органів і судових процесів – порушило актуальні питання про адекватність наявних правових меж для розв'язання проблем, зумовлених впливом ШІ на захист прав людини. Зважаючи на те, що системи ШІ все частіше беруть участь у процесах прийняття рішень, які безпосередньо впливають на права людини – приватність, недискримінацію, належну правову процедуру й свободу вираження поглядів – традиційна правова парадигма, що ґрунтується на людській свободі дій та відповідальності, зазнає значних зрушень. Відсутність чітко визначеного правового статусу ШІ створює нормативний вакуум, який перешкоджає встановленню відповідальності за порушення прав, знижує ефективність правових гарантій і механізмів підзвітності. У цьому контексті проблема

визначення правового статусу ІІІ стає не лише теоретичним питанням, а й практичною необхідністю для забезпечення постійної актуальності права прав людини в цифрову епоху [1].

Актуальність цього питання посилюється автономним характером сучасних систем ІІІ, здатних розвивати поведінку, виносити ймовірнісні судження та виконувати рішення без прямого втручання людини. Ці властивості ставлять під сумнів засадничі принципи юридичної відповідальності за умови наявності суб'єкта, здатного усвідомлювати свої наміри, контролювати їх і виконувати юридичні обов'язки. Не маючи однозначного визначення, чи варто тлумачити ІІІ як суб'єкт права, об'єкт або особливий суб'єкт з частковою правосуб'єктністю, стає складно регулювати його поведінку або надавати ефективні засоби правового захисту тим, кому завдано шкоди його діями. Відсутність загальновизнаного правового статусу ІІІ не тільки зумовлює фрагментованість міжнародної правової практики, але й ризикує порушити універсальний та неподільний характер захисту прав людини. Зважаючи на це проблема правового статусу ІІІ має бути розглянута як фундаментальний крок на шляху до створення послідовної системи регулювання нових технологій, що ґрунтується на правах людини.

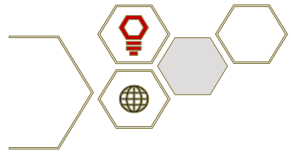
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження свідчать про посилений інтерес науковців до проблем правового регулювання ІІІ в умовах цифровізації суспільства. О. В. Кузьменко, В. Г. Чорна та С. О. Островський [1] акцентують на необхідності системного підходу до врегулювання впровадження ІІІ, зокрема через розроблення відповідних законодавчих механізмів у національному правовому полі. У дослідженні О. Ю. Аліменка, В. В. Рябоконя та С. В. Бурака [2] порушується питання адаптації трудового законодавства України до європейських стандартів, зокрема з урахуванням цифрових викликів та впливу ІІІ на зайнятість і соціальні права. І. О. Гелецька та М. М. Шовдра [3] наголошують на концептуальних аспектах визначення поняття ІІІ в цивільному праві, що є

передумовою для формування його правового статусу. Т. Ю. Тарасевич [4] розглядає специфіку правового регулювання ІІІ в делікатній сфері репродуктивних прав людини, підкреслюючи виклики, пов'язані з етикою та медичними стандартами. Ю. В. Камардіна, С. О. Поляруш-Сафроненко та Ю. В. Вишневська [5] аналізують загальні загрози та ризики, які несе розвиток ІІІ для реалізації прав людини, зокрема дискримінацію та втрату приватності.

І. М. Берназюк [6] аналізує виклики, що постають перед Європейською конвенцією з прав людини у зв'язку з поширенням ІІІ, наголошуючи на потребі її модернізації. У роботі О. П. Андрущенка [7] досліджено потенційний вплив ІІІ на механізми захисту прав людини в контексті боротьби зі злочинністю та превентивної діяльності. Ю. М. Жорнокуй [8] порушує питання етичної оцінки впровадження ІІІ в повсякденне життя, акцентуючи на необхідності формування етично-правової культури застосування цифрових технологій. У публікації Ю. Ф. Волкової та І. С. Пирого [9] висвітлено виклики та загрози, пов'язані з правом на застосування ІІІ, зокрема в аспектах автономності машин і прогнозованості їхніх дій. О. Г. Єсіна та В. В. Михайлов [10] досліджують динамічність трансферу технологій як чинник, що впливає на складність правового регулювання ІІІ в сучасних умовах.

У роботі Р. С. Кіріна, Б. В. Гутий та О. С. Дніпрова [11] акцент зроблено на необхідності оптимізації правових механізмів захисту інтелектуальної власності у сфері ІІІ з огляду на зростання обсягів цифрового контенту. Є. З. Остіян [12] аналізує проблеми захисту персональних даних у цифровому середовищі, підкреслюючи необхідність оновлення правових підходів до забезпечення приватності. Л. В. Мелех та М. Я. Сидор [13] звертаються до етико-правових детермінант запровадження ІІІ у сферу виконавчого провадження, розглядаючи баланс між ефективністю технологій та верховенством права. О. Зигрій [14] розглядає правові виклики цифровізації в Україні в контексті світових тенденцій, окреслюючи напрями подальшої

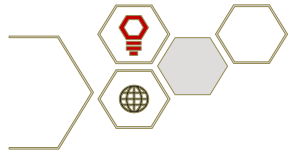
гармонізації національного законодавства. І. І. Нинюк [15] аналізує труднощі правового регулювання ІІІ в системі державного управління, зокрема в аспектах прозорості, підзвітності та цифрових прав громадян.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У межах загальної проблеми взаємодії ІІІ з правом людини недостатньо вивченими залишаються питання правосуб'єктності ІІІ у випадках, коли його автономні рішення спричиняють порушення прав і свобод людини. Зокрема, у науковій літературі обмежено комплексний аналіз можливості функціонального юридичного статусу ІІІ як проміжного варіанту між об'єктом та суб'єктом права. Також залишається недостатньо дослідженою ефективність моделей делегованої відповідальності в умовах транскордонного застосування алгоритмічних систем. У статті здійснено спробу систематизувати ці аспекти та обґрунтувати підходи до оновлення правових механізмів відповідальності у сфері захисту прав людини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити теоретичні й законодавчі підходи до визначення правового статусу ІІІ в контексті порушень прав людини, проаналізувати моделі делегованої відповідальності та оцінити доцільність визнання ІІІ окремим суб'єктом права.

Відповідно до мети визначено такі завдання: проаналізувати теоретичні підходи до визначення правосуб'єктності ІІІ; дослідити сучасні законодавчі ініціативи щодо врегулювання відповідальності ІІІ за порушення прав людини; вивчити правові механізми делегування відповідальності розробникам, власникам і операторам систем ІІІ; а також оцінити перспективи формування особливого правового статусу ІІІ в межах правових систем.

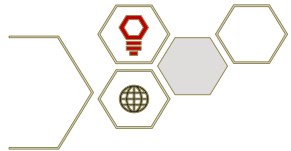
Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімкий розвиток та інтеграція інноваційних технологій в різні сфери суспільного життя призвели до активізації правового дискурсу навколо необхідності визначення правового

статусу систем ШІ. Зважаючи на те, що ШІ дедалі активніше виконує завдання, які традиційно були винятково компетенцією людини: прийняття рішень, автономне управління та взаємодія в соціальних чи економічних процесах тощо – питання про те, чи потрібно вважати ці системи юридичними особами, наділеними правами та обов'язками, стає дедалі актуальнішим. Юридична наука пропонує широкий спектр теоретико-правових підходів до розв'язання цього питання, кожен із яких ґрунтується на різному баченні сутності, можливостей та соціальних функцій ШІ.

З концептуального погляду, ШІ визначається в юридичній та міждисциплінарній науці як сукупність алгоритмів, здатних аналізувати дані, вчитися на досвіді, адаптуватися до нових вхідних даних та приймати самостійні рішення. Водночас у правовій доктрині відсутнє загальноприйняте визначення, що ускладнює регуляторні заходи. Деякі визначення наголошують на автономії та когнітивних здібностях, які можна порівняти з людським мисленням. Інші, навпаки, розглядають ШІ вужче, зосереджуючись на його інструментальній природі як засобу, розробленого та контрольованого людиною. Така розбіжність у концептуалізації призводить до відмінностей у поглядах на те, чи може і чи повинен ШІ розглядатися як потенційний носій юридичних прав і обов'язків [16, с. 28–29].

Міжнародне та національне законодавство демонструє обережний і часто фрагментований підхід до правової класифікації ШІ. У більшості юрисдикцій ШІ трактують як об'єкт права – технологічну розробку, на яку поширюється право власності, відповідальність та права інтелектуальної власності. Наприклад, у Європейському Союзі пропозиція щодо Закону про ШІ (2021) [17] регламентує інтелектуальні системи насамперед як продукти, встановлюючи зобов'язання для розробників і провайдерів, але не надаючи їм жодної форми правосуб'єктності. Водночас Резолюція Європейського парламенту про цивільно-правові норми щодо робототехніки (2017) [18] запровадила суперечливу ідею створення особливого правового статусу для

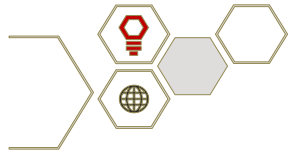

складних автономних систем, а саме поняття «електронної особи», хоча це поняття так і не було реалізоване на законодавчому рівні.

Національні підходи також варіюються. У Сполучених Штатах ШІ регулюється переважно галузевими законами й не визнається юридичною особою [19, с. 191]. У Японії та Південній Кореї політики ініціювали дискусії про інтеграцію ШІ в наявний правовий порядок, зокрема з аспекту підзвітності та договірної спроможності, але поки без надання правової суб'єктності [19, с. 191–192].

Порівняльно-правовий аналіз демонструє кілька різних моделей потенційної правосуб'єктності ШІ, кожна з яких відображає різні теоретичні припущення й політичні пріоритети. Перша модель – «електронна особа» – ґрунтується на концепції обмеженої правосуб'єктності ШІ, подібної до правосуб'єктності корпорацій. Вона стверджує, що в певних контекстах, таких як договірна автономія або цивільно-правова відповідальність, система ШІ може розглядатися як юридичний суб'єкт, здатний мати права та обов'язки. Прихильники стверджують, що це дасть змогу чіткіше розподіляти відповідальність і полегшить роботу механізмів підзвітності. Проте критики застерігають, що такий підхід загрожує ризиком втрати межі між людською та машинною природою і може порушити засади права, зосередженого на захисті інтересів людини [20, с. 129–131].

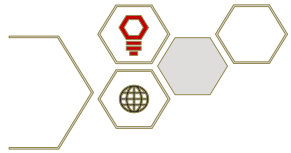
Друга модель розглядає ШІ суто як засіб або інструмент, наголошуючи на його похідній і підпорядкованій природі щодо людських суб'єктів. Згідно з цією парадигмою вся юридична відповідальність покладена на розробників, операторів або користувачів, які розглядаються як справжні суб'єкти права. Цей інструменталістський погляд ґрунтується на принципі, що лише фізичні та юридичні особи володіють моральною та юридичною правоздатністю, а ШІ, попри його автономність, не має свідомості чи наміру, необхідних для виникнення прав чи обов'язків [20, с. 130].

Третя модель концептуалізує ІІІ як «відповідального агента» в соціально-технічних межах. Хоча ІІІ самостійно не володіє повною правосуб'єктністю, цей підхід визнає необхідність розробки гібридних структур підзвітності, які відображають розподілену природу діяльності в середовищах, керованих розумними алгоритмами. Тут фокус зміщується з онтологічних питань про правосуб'єктність на прагматичні проблеми управління ризиками, причинно-наслідкові зв'язки та ефективність регулювання. Ця модель набуває дедалі більшого впливу в сучасних дискусіях про етику та управління ІІІ, оскільки вона дає змогу здійснювати гнучкий розподіл відповідальності в інтерфейсі людина – ІІІ, не приписуючи ІІІ передчасно юридичної суб'єктності [21].

Інтеграція ІІІ в різні сфери суспільного та особистого життя становить значну проблему для ефективної реалізації та захисту прав людини. В умовах дедалі ширшої участі інтелектуальних систем у процесах прийняття рішень, які безпосередньо впливають на права та свободи людини, традиційні правові механізми, призначені для захисту цих прав, постають перед новими формами тиску й невизначеності. Системам, які застосовують складні алгоритми та великі масиви даних, часто не вистачає прозорості, підзвітності та чітко визначеного суб'єкта, який може нести юридичну відповідальність за результати, здатні порушувати права людини.

Однією з найактуальніших проблем є алгоритмічна дискримінація, особливо у сферах працевлаштування, кредитного скорингу, соціальних послуг, охорони здоров'я та кримінальної юстиції. Системи ІІІ, які навчаються на упереджених даних, відтворюють або посилюють наявну соціальну нерівність, що призводить до диференційованого ставлення до людей на основі раси, статі, віку або соціально-економічного статусу. Це часто є результатом непрозорих процесів, у яких постраждалі особи не можуть легко пояснити або оскаржити обґрунтування того чи іншого рішення. Проблема ускладнюється відсутністю нормативної бази, спрямованої на виокремлення

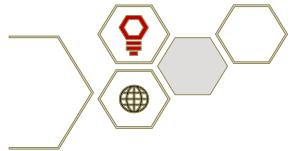

та запобігання алгоритмічній упередженості, що позбавляє потерпілих дієвих засобів або гарантій процесуального захисту [22, с. 18-19].

Занепокоєння також посилює інституційний дефіцит підзвітності в прийнятті рішень у сфері ШІ. Багато застосунків ШІ працюють автономно або напівавтономно, виконуючи прийняті рішення, які мають юридичні або матеріальні наслідки, без істотного втручання людини. У таких випадках складно визначити відповідального за порушення суб'єкта: програмувальника, розробника, користувача чи установу, що впроваджує ШІ. Правовий вакуум ускладнює дотримання норм прав людини, оскільки потерпілим може бути складно отримати відшкодування, особливо коли система функціонує в різних юрисдикціях або контролюється транснаціональними структурами. Розпорошення відповідальності знижує ефективність судових та квазісудових інституцій у захисті прав, закріплених у національних конституціях і міжнародних договорах.

Ризики, пов'язані з автономним прийняттям рішень ШІ, є предметом дедалі більшого інтересу міжнародних організацій, що займаються захистом прав людини. Рада Європи підкреслила необхідність орієнтованого на людину підходу до управління ШІ, виступаючи за інтеграцію правових, етичних та технічних гарантій, що забезпечують дотримання Європейської конвенції з прав людини. У своїх керівних принципах 2020 року щодо ШІ та прав людини Рада підкреслила принцип нагляду людини та необхідність прозорості, підзвітності та недискримінації в усіх сферах застосування ШІ [23].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) через свого Верховного комісара з прав людини також закликала до мораторію на застосування ШІ-технологій, що створюють значні ризики для фундаментальних прав людини, доки не буде впроваджено адекватних гарантій. ООН висловила занепокоєння щодо біометричного спостереження, технологій розпізнавання емоцій та застосування ШІ в системах кримінального правосуддя, де помилкові судження можуть призвести до неправомірних вироків або надмірного тиску

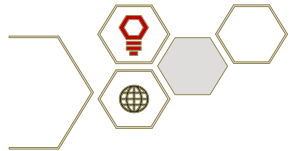
правоохоронних органів на соціально незахищені верстви населення. Рада ООН із прав людини продовжує вивчати міжнародні нормативно-правові інструменти для встановлення глобальних стандартів підзвітності ШІ [24].

Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці також почав розглядати питання, пов'язані з ШІ. Попри відсутність чітких рішень щодо відповідальності за ШІ, Суд вже розглядав справи, пов'язані з автоматизованою обробкою даних, спостереження та права на справедливий судовий розгляд, що опосередковано стосуються сфери штучного інтелекту. У прецедентній справі «Big Brother Watch та інші проти Сполученого Королівства» (2021) Суд постановив, що програми масового спостереження мають підлягати надійним правовим гарантіям і незалежному нагляду, щоб відповідати стандартам Європейської конвенції. Хоча ця справа не стосувалася безпосередньо ШІ, сформульовані в ній принципи створюють основу для оцінки порушень, спричинених ШІ, у подальшій судовій практиці.

У табл. 1 узагальнено основні проблеми прав людини, пов'язані з системами ШІ, і відповідні рішення провідних міжнародних організацій (табл. 1).

Таблиця 1**Основні проблеми прав людини, пов'язані з ШІ**

Проблеми з правами людини	Стандартні контексти ШІ	Міжнародне реагування
Алгоритмічна дискримінація	Прийняття на роботу, кредитний скоринг, поліція	Рада Європи: керівні принципи щодо недискримінації; ООН: заклик до створення механізмів аудиту
Порушення права на конфіденційність	Розпізнавання обличчя, відстеження в інтернеті	ООН: заклик до мораторію на спостереження з високим ступенем ризику; ЄСПЛ: фокус на правових гарантіях
Відсутність підзвітності	Автономне прийняття рішень у сфері послуг	Рада Європи: пропаганда людського нагляду та чітких алгоритмів відповідальності

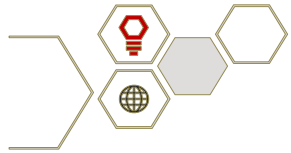

Процедурна справедливість та відшкодування	Автоматизовані рішення в галузі соціального захисту або імміграції	ЄСПЛ: захист права на справедливе судочинство; ООН: право на ефективний засіб правового захисту має бути забезпечене
--	--	---

Джерело: сформовано автором на основі [20–25]

З огляду на вищезазначене, ШІ створює комплексні та багатоаспектні виклики для реалізації та захисту прав людини. Правова система має адаптуватися, щоб не допустити порушення прав людини технологіями, розробленими для підвищення ефективності процесу прийняття рішень. Активне міжнародне співробітництво, правові інновації та підтвердження принципів, орієнтованих на людину, мають важливе значення для того, щоб перейти в часи ШІ без шкоди для фундаментальних цінностей гідності, справедливості та рівності.

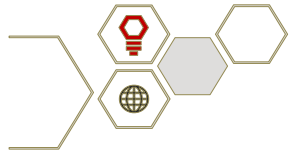
Останніми роками з'явилася низка законодавчих ініціатив як на національному, так і на міжнародному рівнях, спрямованих на розв'язання питання відповідальності за шкоду, пов'язану з ШІ, особливо в контексті порушення основоположних прав людини. Однією з комплексних ініціатив є Закон про штучний інтелект Європейського Союзу [17], запропонований у 2021 році. Хоча цей нормативний акт передусім зосереджений на класифікації систем ШІ за ступенем ризику та встановленні зобов'язань щодо дотримання вимог для постачальників і користувачів, він також є основою для цивільної відповідальності, вводячи поняття «високоризикованого» ШІ та встановлюючи вимоги щодо людського нагляду, прозорості та підзвітності. На доповнення до цих рамок Європейська комісія запропонувала Директиву про відповідальність за ШІ, спрямовану на адаптацію чинних правил позадоговірної відповідальності (деліктного права) до реалій технологій ШІ. Ця ініціатива спрощує процес доказування для позивачів, запроваджуючи спростовувану презумпцію причинно-наслідкового зв'язку у випадках, коли система ШІ з високим ступенем ризику завдала шкоди, а компанія-оператор не виконала регуляторних зобов'язань [23].

Інші країни застосували відмінні шляхи. США дотримуються галузевого та індивідуального підходів, спираючись здебільшого на чинні принципи цивільного права та закони про захист прав споживачів. Хоча ця система може регулювати деякі форми заподіяння шкоди ІІІ, вона не була систематично адаптована для врахування особливостей автономних та адаптивних технологій [26].

У цьому контексті науковці та регулятори дедалі більше уваги приділяють моделям делегованої відповідальності, що мають на меті з'ясувати, як і на кого саме має бути покладена відповідальність, коли системи ІІІ порушують права людини. Ці моделі зазвичай розрізняють три категорії суб'єктів: розробники (ті, хто створює й навчає системи ІІІ), власники (ті, хто має юридичний статус на систему) і операторів (ті, хто впроваджує систему або взаємодіє з нею на практиці). Кожен із цих суб'єктів відіграє певну роль у формуванні поведінки ІІІ, а отже, може нести різний ступінь відповідальності залежно від конкретного контексту порушення.

Розробники часто вважаються основними суб'єктами відповідальності за структурну цілісність та етичні параметри інтелектуальних систем. Вони визначають алгоритми навчання, відбирають і контролюють навчальні дані, а також визначають цілі та обмеження системи. Якщо дискримінаційні результати або порушення конфіденційності є наслідком упереджених даних або недосконалого дизайну, розробники можуть нести відповідальність згідно з доктринами недбалості або відповідальності за якість продукції. Власники можуть бути відповідальними не лише за дотримання системою відповідних правових та етичних стандартів, але й за збитки, що виникли через їхню нездатність оновлювати чи належно контролювати її роботу. Оператори, які безпосередньо взаємодіють із системою в реальних умовах, зазвичай відповідають за інтерпретацію результатів роботи ІІІ і як на них реагують. Але ступінь їхньої відповідальності залежить від того, чи мали вони реальний

контроль над рішеннями системи, а також від того, чи була робота системи прогнозованою та прозорою.

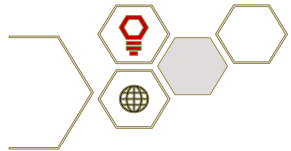
У супереч цьому залишаються значні недоліки в забезпеченні ефективної підзвітності. Високорозподілений характер розробки та впровадження ІІІ часто призводить до розмивання меж між цими ролями, особливо у випадках надання ІІІ як послуги зовнішніми провайдерами або ж коли кілька суб'єктів співпрацюють в різних юрисдикціях. Щоб розв'язувати ці проблеми, деякі теоретики права запропонували створити спеціальний правовий статус для ІІІ, подібний до корпоративної правосуб'єктності, що дало б змогу окремим системам безпосередньо нести обмежені форми відповідальності. Ця модель хоч і суперечлива, але спрямована на створення чіткого юридичного суб'єкта, якого можна притягнути до відповідальності, коли людська атрибуція є надто складною або розмитою. Критики стверджують, що цей крок ризикує затьмарити людську відповідальність і послабити стимули для ретельного нагляду та етичного дизайну. Крім того, дискусії навколо електронної персональності тривають, особливо у випадку високоавтономних систем, здатних до навчання й саморозвитку за межами первинного програмування.

У табл. 2 наведено основні підходи до розподілу відповідальності за порушення прав людини, пов'язані з ІІІ, а також їхні сильні та слабкі сторони (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідальності за порушення, пов'язані з ІІІ

Відповідальний суб'єкт	Правова основа	Сфера відповідальності	Сильні сторони	Обмеження
Розробник	Деліктне право, відповідальність за якість продукції, проєктна недбалість	Недоліки проєктування, упереджені дані, неадекватні гарантії	Спрямований на першопричини шкоди; заохочує етичний розвиток	Важко довести прямий причинно-наслідковий зв'язок; обмежений контроль після впровадження

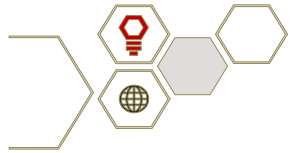

Відповідальний суб'єкт	Правова основа	Сфера відповідальності	Сильні сторони	Обмеження
Власник	Обов'язки власника, корпоративна відповідальність	Обслуговування, законне використання, оновлення системи	Стимулює відповідальне ставлення до власності	Може не вистачати технічних знань; аутсорсинговий ІІІ ускладнює відповідальність
Оператор	Відповідальність на рівні користувача, обов'язок обережності	Прийняття рішень у режимі реального часу, застосування результатів ІІІ	Найближче до точки взаємодії людини й ІІІ	Обмежений контроль над внутрішніми процесами складних систем ІІІ
Система ІІІ (запропонована)	Гіпотетична електронна особистість	Пряме приписування певних зобов'язань автономним системам	Створює правовий суб'єкт там, де його не існує	Філософські та юридичні суперечки; може послабити людську відповідальність

Джерело: сформовано автором на основі [21-27]

Загалом, регулювання відповідальності за порушення прав людини, пов'язані з ІІІ-технологіями, є сферою правових досліджень і розробки політичних рішень, що активно розвивається. Наявні законодавчі заходи спрямовані на адаптацію традиційних рамок відповідальності до цих специфічних ризиків, тоді як інноваційні моделі делегування відповідальності спрямовані на забезпечення того, щоб усі учасники процесу створення ІІІ несли відповідні юридичні зобов'язання. Хоча ідея наділення ІІІ правосуб'єктністю залишається суперечливою, вона відображає актуальність усунення недоліків підзвітності в часи, коли автономні системи дедалі більше впливають на основні права та свободи людини.

Висновки. Дослідження засвідчило, що на сучасному етапі розвиток ІІІ супроводжується глибокими нормативними викликами, зокрема у сфері захисту прав людини. Аналіз теоретичних підходів до правосуб'єктності ІІІ свідчить про відсутність єдиної позиції в правовій науці: наявні концепції коливаються від повного заперечення можливості надання ІІІ будь-якого юридичного статусу до ідеї визнання його електронною особою з обмеженим обсягом правоздатності. Водночас чинне законодавство більшості країн, а

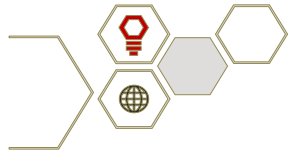

також міжнародні ініціативи поки залишаються в межах підходу, що трактує ІІІ як об'єкт права. Це ускладнює реалізацію принципу юридичної визначеності та ефективного захисту прав людини в умовах зростання автономії цифрових систем.

Моделі делегованої відповідальності, що покладають обов'язки на розробників, власників або операторів ІІІ, слугують основними інструментами забезпечення підзвітності, однак вони не завжди здатні повноцінно охопити складні причинно-наслідкові зв'язки в роботі автономних алгоритмів. У цьому контексті постає потреба у формуванні гібридного підходу, який поєднає елементи традиційної юридичної відповідальності з новими механізмами нормативного контролю за поведінкою ІІІ. Хоча повне визнання ІІІ суб'єктом права є передчасним як з правового, так і з етичного погляду, визначення функціонального або особливого статусу для певних високоризикових систем може стати проміжним рішенням, що дасть змогу підвищити ефективність захисту прав людини. Перспективи подальших наукових досліджень полягають у розробці правових моделей алгоритмічної відповідальності, адаптованих до транснаціонального характеру функціонування ІІІ та особливостей цифрового правопорядку.

Список використаних джерел

1. Кузьменко О. В., Чорна В. Г., Островський С. О. Правове регулювання запровадження та використання штучного інтелекту. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 173-177. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.23>.
2. Аліменко О. Ю., Рябоконт В. В., Бурак С. В. Адаптація трудового законодавства України до європейських стандартів соціального забезпечення. *Український політико-правовий дискурс*. 2024. № 5. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14057070>.
3. Гелецька І. О., Шовдра М. М. Визначення поняття «штучного інтелекту» та його місце у системі цивільного законодавства України. *Галицькі*

студії: *Юридичні науки*. 2024. № 6. С. 13-19. DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-6-2.

4. Тарасевич Т. Ю. Правове регулювання штучного інтелекту у сфері репродуктивних функцій людини: сучасні виклики та перспективи реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 75 (1). С. 123–130. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.20>.

5. Камардіна Ю. В., Поляруш-Сафроненко С. О., Вишневська Ю. В. Права людини в епоху розвитку штучного інтелекту. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2024. № 27. С. 71-78. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2023-14-27-71-78>.

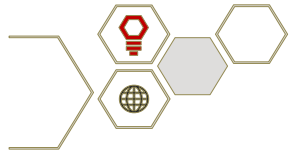
6. Берназюк І. М. Штучний інтелект і права людини: виклики для Європейської конвенції з прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1 (3). С. 89-99. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.12>.

7. Андрущенко О. П. Вплив штучного інтелекту на захист прав людини: проблеми, прогнози та перспективи боротьби зі злочинністю. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2024. № 1 (47). С. 186-193. DOI: [10.31359/2079-6242-2024-47-186](https://doi.org/10.31359/2079-6242-2024-47-186).

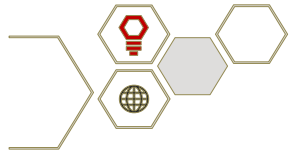
8. Жорнокуй Ю. М., Жорнокуй Ю. М. Штучний інтелект: охорона та захист прав людини (етичний аспект). *Вісник ХНУВС*. 2025. № 1 (108). С. 71–83. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.06>.

9. Волкова Ю. Ф., Пирога І. С. Право на використання технологій штучного інтелекту: нові виклики та загрози для людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 84 (1). С. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.20>.

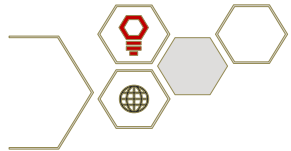
10. Єсіна О. Г., Михайлов В. В. Правове регулювання штучного інтелекту в умовах динамічності трансферу технологій. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2025. № 3 (328). С. 70–77. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2025-3-328-70-77>.

11. Кірін Р. С., Гутий Б. В., Дніпров О. С. Оптимізація правових механізмів захисту інтелектуальної власності у сфері штучного інтелекту та цифрових технологій. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15081410>.
12. Остіян Є. З. Штучний інтелект та персональні дані: захист приватності в цифровому середовищі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 3 (85). С. 47-53. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.7>.
13. Мелех Л. В., Сидор М. Я. Етико-правові детермінанти запровадження штучного інтелекту у сферу виконавчого провадження: між технологічною ефективністю та правовладдям. *Академічні візії*. 2025. № 39. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1820> (дата звернення: 22.05.2025).
14. Зигрій О. Правові виклики цифровізації: український досвід у світовому контексті. *Dictum factum*. 2025. № 1 (17). С. 58-64. DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-58-64>.
15. Нинюк І. І. Виклики правового регулювання штучного інтелекту в державному управлінні України. *Національні інтереси України*. 2024. № 5 (5). С. 523-533. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-5\(5\)-523-533](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-5(5)-523-533).
16. Чижов Д. Штучний інтелект та його місце в правовій науці. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2025. № 4 (3). С. 24-33. URL: <https://isg-journal.com/isjpp/article/view/1040/602> (дата звернення: 22.05.2025).
17. Набув чинності Європейський закон про штучний інтелект. Про основні вимоги та зобов'язання при використанні штучного інтелекту. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/229699_nabuv-chinnost-vropeyskiy-zakon-pro-shtuchniy-ntelekt-pro-osnovn-vimogi-ta-zobovyazannya-pri-vikoristann-shtuchnogo-ntelektu (дата звернення: 22.05.2025).

18. Електронна особистість: навіщо ЄС обговорює права роботів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/01/24/7060539/> (дата звернення: 22.05.2025).
19. Муравська Ю., Сліпченко Т. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1. С. 188-195. DOI: <https://doi.org/10.35774/>.
20. Стефанишин Н. М., Схаб-Бучинська Т. Я. Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 126–131. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.23>.
21. Поліщук Н. В., Поперечна Г. А., Ніколенко К. В. Етичні дилеми взаємодії людини та штучного інтелекту у віртуальних просторах метавсесвіту. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15616278>.
22. Заячківська Г. А. Маркетингові можливості підприємств на основі штучного інтелекту. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 2 (07). С. 17-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-7-3>.
23. Рада Європи ухвалила першу конвенцію про штучний інтелект. URL: <https://finclub.net/news/rada-yevropy-ukhvalyla-pershu-konventsiiu-pro-shtuchnyi-intelekt.html> (дата звернення: 22.05.2025).
24. В ООН мають намір створити рекомендації щодо штучного інтелекту. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3779131-v-oon-maut-namir-stvoriti-rekomendacii-sodo-stucnogo-intelektu.html> (дата звернення: 22.05.2025).
25. Штучний інтелект та юридична сфера: чи зможуть технології замінити суддів? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyy-intelekt-ta-iurydychna-sfera-chy-zmozhut-tekhnologii-zaminyty-suddiv/> (дата звернення: 22.05.2025).

26. Регулювання штучного інтелекту: досвід США. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-usa/> (дата звернення: 22.05.2025).

27. Honcharuk V., Holota N., Riabokon V. Legal aspects of smart contracts in sustainable development: global challenges. World conference on future innovations and sustainable solutions. *Futurity Research Publishing*. 2024. Vol. 1. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14135258>.